

BILLBYSTENEN, RYBYLUNDSTENEN OCH ANDRA UPPLÄNDSKA RUNSTENSFYND

Av Sven B. F. Jansson

Vid Billby soldattorp i S:t Pers socken påträffades i december 1954 en hittills okänd runsten. Stenen kom i dagen, då man grävde ett stort dike i åkern söder om torpet. Den låg med runorna nedåt, och man borrade ett hål genom stenen för att spränga sönder den. Lyckligtvis upptäckte man då, att stenen var jämförelsevis tunn, och på förslag av markägaren, den fornminnesintresserade greve Carl von Essen, Signildsberg, vände man på stenen, varvid runinskriften kom i dagen. Stenen släpades ur åkern och lades vid en dikesren. Den har nu (i juni 1955) rests, lagats och uppmålats.

Tyvärre kunde runstenen inte ställas alldeles på fyndplatsen, där den skulle ha varit till hinders för åkerbruket och under långa tider svåråtkomlig. Den restes i stället på en skogsudde, 4 m S om den åker, i vilken den upptäckts (fig. 1). Ristningsytan vetter åt N, åt den gamla landsvägen Sigtuna—Erikssund. Fyndplatsen ligger 45 m N om runstensens nuvarande plats. Från landsvägen är den nu väl synlig, sedan marken kring stenen har röjts genom greve von Essens försorg.

Fyndplatsen är av intresse; över den nuvarande åkern, där en bäck tidigare har runnit, har av allt att döma gått en färdväg, som har förenat bygderna på båda sidorna av Håtunasundet. På dess södra strand, endast en dryg km S om Billby, där sundet är smalast, ligger Signildsberg—Fornsigtuna. Vid denna väg, som sannolikt har fört ned till det gamla färjstället vid Fornsigtuna, har runstenen en gång stått rest; den har med andra ord varit en »brosten». Marken har här under vikingatiden varit sank. Där stenen påträffades höjer sig åkern ännu tydligt.

Fig. 1. Billbystenen rest i södra kanten av den åker där den påträffades. Runstenen synes längst till vänster. Foto förf. 1955. — The Billby stone set up at the south edge of the field in which it was found. The rune-stone will be seen at the far left of the picture.

Stenarten är grå granit. Stenens hela höjd är 1,50 m; höjden över marken är 1,30 m. Bredden är nedtill 0,90 m, tjockleken vid rotändan 0,35 m.

Ristningsytan har på flera ställen skadats genom flagring; särskilt upptill ha runorna av denna anledning delvis blivit otydliga. Även delar av ormhuvudet äro bortvittrade. Andra detaljer ha skadats genom borrhningen; bl. a. har slingans början gått förlorad, men på detta skadade parti ha lyckligtvis av allt att döma inga runor funnits. Det är emellertid beklagligt, att ormhuvudet och halsen äro så skadade, att man icke kan göra sig en klar bild av denna del av ristningen. I stenens högra kant äro runorna djupa och tydliga (fig. 2).

Huggningstekniken och de vackra runformerna visa, att den nyfunna stenen har ristats av en van och ganska framstående runmästare.

Fig. 2. Billbystenen, S:t Pers socken, Uppland. Foto förf. 1955. — The Billby stone, St. Per parish, Uppland.

Inskrift:

kuþrikr × au[k ×] kilauk × raistu stæin × iftir × þorkil × sun ×
 5 10 15 20 25 30 35 40
 sin × kuþ × hialbi ant hans
 45 50 55 60

Guðrikr ok Gillaug ræistu stæin æftir Þorkel, sun sinn. Guð hialpi and hans.

»Gudrik och Gillög reste stenen efter Torkel, sin son. Gud hjälpe hans ande.»

• Till läsningen: Före 1 **k** finnas ej spår av någon runa eller av något skiljetecken. I runföljden 1—5 **kuþri**, som står på en ojämn och vittrad del av ristningsytan, äro linjerna breda och oskarpa, med ojämna kanter. Linjerna

Fig. 3. Rybylundstenen rest på fyndplatsen. I bakgrunden till höger synes bron. Foto förf. 1955. — The Rybylund stone erected on its original site. The bridge can be seen in the background (right).

ha därför blivit svåra att skilja från naturliga urgröpningar. Trots att runföljden måste sägas vara svåräst, kan läsningen betraktas som säker. I **k** är ej stunget, ej heller **2 u**. I **4 r** är bistaven skadad. **6 k** är ej stunget. **7 r** har förlorat sin nedre del. Skiljetecknet efter **7 r** består, liksom inskriftens övriga skiljetecken, av ett litet kryss. Runan **10**, som säkerligen har varit **k**, är numera fullständigt bortvittrad; med all sannolikhet har också ett följande skiljetecken här försvunnit (**auk** ×). **11 k** är ej stunget. **12 i**, **13 l** och **16 k** ha förlorat nedre delarna. Av intresse att konstatera är, att **14 a** är efteråt insatt av ristaren som en rättelse. Avståndet mellan **13 l** och **15 u** är normalt; mellan dessa runor har så **14 a** trängts in. Ursprungligen har ristaren sålunda återgivit namnet som **kiluk**. Anledningen till ändringen kan ha varit, att ristaren har ansett denna runföljd dubbeltydig. Runorna **21—27** stå upptill på stenen, på ett ställe där ristningsytan har flagrat av; runorna äro här endast ytterst svagt skönjbara. Under svart duk framträda emellertid delar av dem som skuggningar i stenytan. Skiljetecknet efter **22 u** är dock spårlost borta. Efter **27 n** upphör flagringen, och ristningen blir djup och tydlig. **28 i** är ej stunget. Den grunda, oskarpa fördjupningen mitt på staven är naturlig. **45 k** är ej stunget. Inga skiljetecken kunna iakttagas efter **53 i**, **56 t** och **60 s**. I **59 n** är bistaven mycket grund och endast svagt skönjbar. Huvudstaven har normalt djup. **60 s** är delvis skadat och grunt. Efter **60 s** finnas ett flertal fördjupningar men inga säkra spår av runor i slingan.

Fig. 4. Rybylundstenen. Bilden tagen från N. Foto Ivar Anderson 1955. —
The Rybylund stone taken from the north.

Inskriftens personnamn äro alla kända från andra uppländska runinskrifter. Faderns namn *Guðrik* har tydligen varit sällsynt. Det var hittills endast belagt i fyra runinskrifter, nämligen U¹ 29 Hillersjö, Hilleshögs socken (belägget skadat), U 355 Lunda kyrka, U 649 Övergarns kyrka och U 1110 Broddbo, Skuttunge socken. Den nyfunna stenen ger oss sålunda det femte exemplet på mansnamnet, vars samtliga belägg sålunda äro från Uppland. I Lundgrens och Brates namnordbok upptages endast ett säkert exempel på namnet från medeltiden; också detta belägg är från Uppland (*Gudricus*, år 1316). Från Norge och Island äro några få fall kända.

Modern har burit ett betydligt vanligare namn; hittills är *Gillaug* belagt ett 20-tal gånger i uppländska inskrifter. Sonens namn, *Porkell*, *Porkætill*, var tydligen under vikingatiden vanligt över hela Norden.

Den nyfunna runstenen torde tillhöra 1000-talets mitt.

¹ E. Wessén och Sven B. F. Jansson, *Upplands runinskrifter*.

Fig. 5. Rybylundstenen, Kungs-Husby socken.
Foto förf. 1955. — The Rybylund stone, Kungs-
Husby parish.

Rybylund, Kungs-Husby socken.

Våren 1954 restes och lagades genom Riksantikvarieämbetets försorg den ristade sten, som under vägarbeten hade påträffats vid Rybylund i Kungs-Husby socken. En redogörelse för fyndomständigheterna och för den intressanta fyndplatsen lämnade jag i *Fornvännen* 1954, s. 14 f. Då ifrågavarande häfte av tidskriften trycktes, hade emellertid, på grund av årstiden, inga fornvårdsarbeten kunnat vidtagas med Rybylundstenen, varför ingen avbildning av stenen kunde givas. Nu står emellertid den ristade stenen åter rest på sin gamla plats vid »Strövadsbro» (fig. 3 och 4).

Fig. 6. De två runstenarna resta framför Långtora kyrkas vapenhus. Den vid restaureringen funna stenen står till höger. Foto förf. 1955. — The two rune-stones erected in front of the porch of Långtora Church. The right stone is the one found during restoration of the church.

Ovanför det kraftiga djuret i runstensstil ser man en figur, som knappast kan föreställa något annat än en flygande fågel (fig. 5). Detaljerna äro emellertid särskilt upptill på ristningsytan svåra att reda, eftersom graniten där är hårt vittrad och ojämn.

Långtora kyrka.

I samband med de omfattande restaureringsarbetena i Långtora kyrka, vilka avslutades sommaren 1955, kommo, som jag tidigare meddelat², en runsten (U 800) och en figurristad sten i dagen.

Runstenen, som låg som tröskelsten i dörren mellan vapenhuset och kyrkan, i nivå med det ursprungliga golvet, har nu rests på kyrkogården, 5 m SÖ om ingången till vapenhuset, 2 m Ö om kyrkogårdsgången. På andra sidan gången, 4 m SV om ingången till vapenhuset, restes den sten, som i Upplands runinskrifter har

² Fornvännen 1954, s. 5 f.

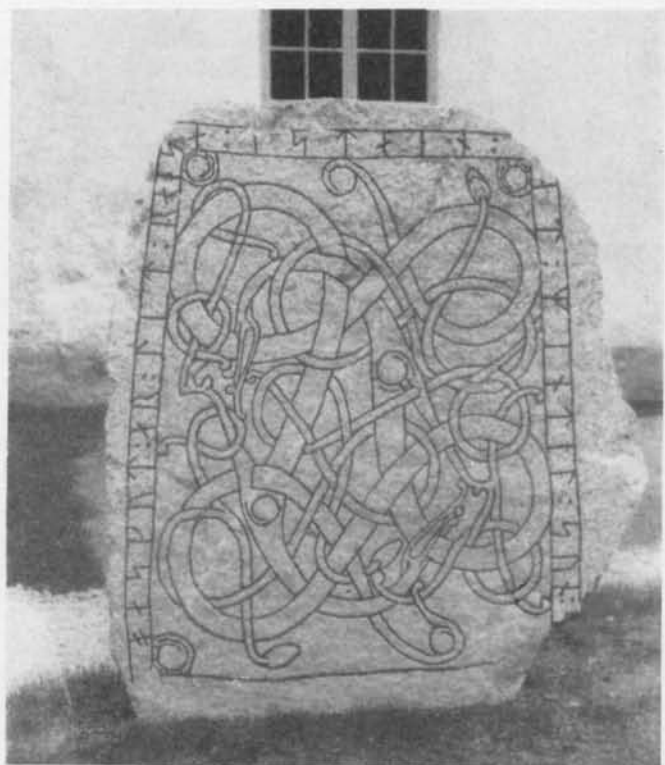

Fig. 7. Den vid restaureringen av Långtora kyrka påträffade runstenen. Foto förf. 1955. — The rune-stone found during restoration of Långtora Church.

nr 802 (fig. 6). Den nu påträffade stenen visade sig vara ett vackert exempel på uppländsk runstenskonst (fig. 7).

Grå granit. Höjd 1,39 m, bredd 1,30 m. Tjocklek 0,43 m. Ristningsytan är slät, delvis lätt sliten. Ristningen är i stort sett väl bevarad; endast nedtill till höger har ett stycke av stenen slagits bort, troligen i samband med att stenen fördes från sin ursprungliga plats och lades in i tröskeln, då Långtora kyrka byggdes. (Det bortslagna hörnet kunde i alla händelser icke upptäckas, då tröskeln och det gamla golvet grävdes fram). På det bortslagna

stycket ha två runor stått. Ristningslinjerna äro jämnt och vackert huggna, utan tvivel av en van och skicklig runmästare.

Inskrift:

oaskut : ar : lit : raesa : istaen : at : mintil : sun : s[in]

5 10 15 20 25 30 35

Asgautr let ræisa stein at Myndil, sun sinn.

»Åsgöt lät resa stenen efter Myndil, sin son».

Till läsningen: 1 o har dubbelsidiga, snett ned åt vänster gående bistavar. I 4 k finnes mellan huvudstaven och bistaven en grund fördjupning, som emellertid med all sannolikhet är naturlig. Skiljetecknet efter 6 t är säkert. 10 i är ej stunget. 14 e är, i likhet med 21 e, tydligt stunget; punkten har en något avlång form. 17 i har förlorat toppen genom bortfall; i övrigt är runan tydlig. 26 i och 29 i äro ej stungna. 34 s är skadat genom att nedre högra hörnet har slagits av. På det bortslagna partiet har det funnits plats för två runor; dessa ha säkerligen varit in.

Ristaren visar ett egenartat, högst personligt skrivsätt: **oaskut:ar, raesa, istaen**. Samma egendomligheter möta på den runsten, som står rest på Långtora gårde (U 803). Eftersom man där finner samma ovanliga skrivsätt (**raesa, istaen**), samma skiljetecken o. s. v., kan man fastställa, att de båda monumenten ha ristats av samme mästare. Runristarens namn veta vi däremot ännu icke.

Stenen är med sitt kvadratiske runband längs stenens kanter och sina två stora och tre små ringlande ormar i sin art ett mästestycke.

Av stort intresse är också den ristade sten, som påträffades i den gamla sakristians östra mur, under markytan; se Fornvännen 1954, s. 5 f. Denna sten har nu placerats inne i vapenhuset, vid dess nordöstra hörn. Ristningen består, som framgår av fig. 8 och 9, bl. a. av ett med tre figurer bemannat skepp med karakteristiska, högt uppdragna stävar. På grund av ristningsytans ojämnhet och vittring äro vissa detaljer svåra att reda. Sålunda finnas vid masttoppen spår av ristning, vilka troligen skola tolkas som en flöjel. Under flöjeln finnas också några fördjupningar, som möjligen äro huggna. Mansfiguren nedtill är också intressant.

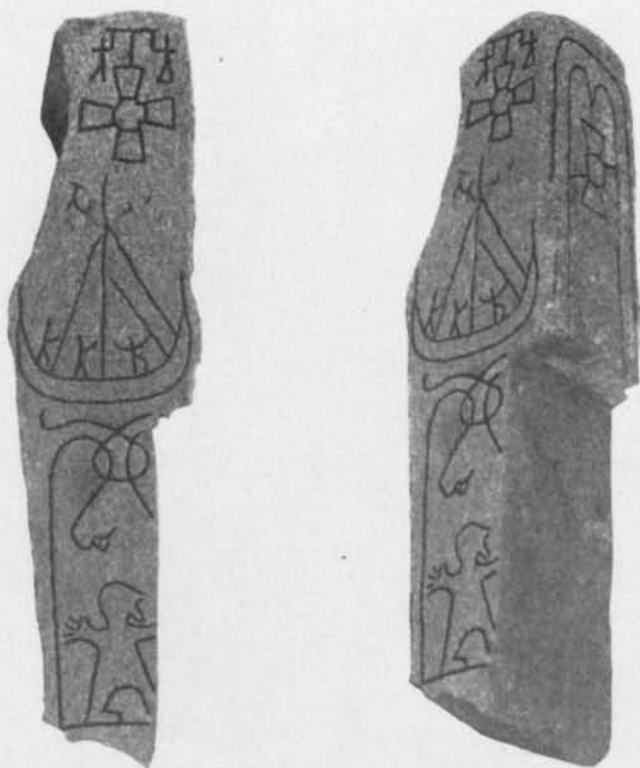

Fig. 8—9. Den ur Långtora sakristiemur framtagna figurristade stenen. Foto förf. 1955. — The picture stone removed from the wall of the sacristy of Långtora Church.

Den ur flera synpunkter viktiga runristade gravhällen (U 799), som före restaureringen låg i kyrkans mittgång, har nu också placerats i vapenhuset, mot dess västra vägg. På denna plats är hällen väl skyddad och väl synlig.

I motsats till vad fallet är med Billbysten och Rybylundstenen äro de ursprungliga platserna för Långtora-stenarna okända. De lades in i kyrkan, när denna byggdes under medeltiden, varför vi icke kunna veta, var de från början ha haft sin plats. Sannolikt har de ursprungliga platserna legat nära kyrkan.

Fig. 10. Brobysten. Foto förf. 1955. — The Broby stone.

Ett fornvårdsarbete, som förtjänar att nämnas i detta sammanhang, har under sommaren utförts i Kalmar socken. Brobysten (U 633), som på 1880-talet utan tillstånd fördes bort från sin gamla plats och restes vid stora landsvägen Stockholm—Enköping, föll i januari 1955 omkull. På grund av riksvägens ombyggnad hade denna stenens sekundära plats nu blivit ur alla synpunkter olämplig. Eftersom man för ovanlighetens skull kunde exakt bestämma, var stenen tidigare hade stått, fördes runstenen, med hjälp av intresserade ordsbor, den långa vägen tillbaka till den ursprungliga platsen och restes där. Den står nu åter vid Broby bro, d. v. s. vid den lilla bro, som ligger omkr. 300 meter

Fig. 11. U 633 Broby, Kalmar socken. Runstenen återförd till sin ursprungliga plats vid Broby bro. Foto förf. 1955. — U 633 Broby, Kalmar parish. The rune-stone restored to its original site by Broby bridge.

NV om Viby, på bäckens norra sida, ett par meter öster om den gamla vägen mellan Viby och Broby (fig. 10 och 11). Av Broby återstår numera endast några obetydliga husgrunder. Rest på sitt gamla rum kommer runstenen till sin rätt på ett helt annat sätt än den gjorde på den plats dit den obetänksamt för 70 år sedan flyttades.

SUMMARY

Sven B. F. Jansson: The Billby Stone, the Rybylund Stone and other Rune-stones recently found in Uppland.

The author continues from the preceding number of *Fornvännen* (1954: 1) his account of the rune-stones recently found in Uppland.

The Billby stone was found when a ditch was being dug in a field near Billby cottage in St. Per parish in the neighbourhood of Sigtuna. The inscription, dating from the middle of the 11th century, runs: »Gudrik and Gillög set the stone after Torkel, their son. God help his soul». (Fig. 1.)

At Rybylund in Kungs-Husby parish a stone with an interesting picture of a runic animal was discovered during road repair work. The stone has now been erected at its original place, near the bridge on the road to Kungs-Husby Church (Fig. 5). Monuments of this kind, made in the 11th century, are rather common in this part of Uppland.

In connection with the thorough restoration of Långtora Church two stones, a rune-stone and a picture stone, were discovered. The rune-stone, ornamented in a beautiful and typical Uppland way (Fig. 7), has an inscription which reads as follows: »Åsgöt had the stone erected after Myndil, his son».

For the interesting figures on the Långtora picture stone, especially the ship with the three men on board, see Figs. 8 and 9.